

Lunds Universitet
Statsvetenskapliga Institutionen

STV004
VT 2006
Handledare: Anders Uhlin

Medborgaren och Språket

En studie av Folkpartiets förslag att införa språktest för att
erhålla medborgarskap

Tina Andersson

Abstract

The aim of this thesis is to analyse a proposition that was made by the Swedish liberal party in the election campaign in 2002. The proposition was part of an integration program and the main point was that to become a Swedish citizen you should do a test to prove your ability in Swedish. In this paper, I've been investigating the way that this proposition was presented and the reactions that it met among the Swedish people. In my work I have noticed that there are some specific arguments that were very powerful and which were the ones that attracted most people. An interesting part is that those arguments were not always traditional liberal thoughts but even so the main arguments used by the party. An essential part of the essay has been to integrate theories of nationalism with theories of citizenship to understand the proposition and the reactions in this very complex debate.

Keywords: Citizenship, nationalism, language, Folkpartiet, languagetest

Words: 68 300

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
1. Inledning	4
1.1 Introduktion	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Disposition	5
1.4 Tidigare forskning	5
1.5 Material	6
1.6 Avgränsningar	6
2. Metodologi	7
2.1 Metod	7
2.2 Teori	8
3. Teoretisk bakgrund	10
3.1 Medborgarskapsteori	10
3.1.1 Historisk tillbakablick	10
3.1.2 Teoretiska inriktningar	12
3.2 Nationalismteori	14
3.2.2 Michael Billig	15
3.2.3 David Brown	16
4. Analys	17
4.1 Aktivt/passivt medborgarskap	17
4.2 Språket – neutralt verktyg eller nationell symbol?	23
5. Slutsatser och vidare forskning	30
5.1 Slutsatser	30
5.2 Vidare forskning	32
Referensförteckning	33
Böcker	33
Tidsskrifter	33
Tidningar	34
Internet	34

1. Inledning

1.1 Introduktion

I augusti 2002, ungefär en månad före valet, så lanserade Folkpartiet ett nytt integrationsprogram där det bl. a. föreslogs att det skulle avkrävas kunskaper i svenska för att erhålla svenskt medborgarskap. Just denna fråga kom att bli den mest omdiskuterade av de förslag som partiet arbetat fram och kom också att överskugga hela valdebatten. Folkpartiets stöd hos väljarna ökade men övriga politiska partier i riksdagen, med undantag av Moderaterna, stod inte bakom folkpartiets program. Folkpartiet anklagades också av en del partier för att vara högerpopulistiskt och för att flörta med extremhögern. Det var inte bara de politiska partierna som hade en åsikt i frågan utan det var ett förslag som många tyckte till om, vilket märktes på tidningarnas insändarsidor. Jag fann debatten intressant med tanke på det stora intresse som skapades kring frågan och den ganska hårda framtoning som Folkpartiet valde att använda sig av. Dessutom är språkfrågan ständigt aktuell, inte minst i dagens mångkulturella samhällen där språk och kulturer ständigt möts. Det var debatten och dess diskurs som fick mig intresserad av att analysera de argument och åsikter som framfördes som stöd och kritik för förslaget.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att teoretiskt analysera de argument och budskap som Folkpartiet framförde i debatten kring språktest och relatera dessa till den aktuella diskursen. Jag ämnar också undersöka hur folkpartiets presentation och argumentation avspeglade sig i och påverkade det gensvar förslaget fick bland allmänheten. Mina frågeställningar är således:

Vilken är den teoretiska förankringen i de argument/budskap som Folkpartiet framförde i debatten?

Vilket argument mötte mest reaktioner?

Hur påverkade Folkpartiets argumentation den respons som förslaget fick hos allmänheten?

1.3 Disposition

Uppsatsens metodologi presenterats i det andra kapitlet och de teorier som jag har för avsikt att använda mig av presenteras mer detaljerat i ett separat teorikapitel. Den teoretiska genomgången ger en introduktion och förståelse för de två teoretiska områden som uppsatsen analyseras utifrån, medborgarskapsteori och nationalismteori. Däremot har jag valt att inte presentera det empiriska materialet separat då detta utgörs av citat hämtade från dagspressen. Det empiriska materialets relevans blir aktuell först då det integreras med teorin, vilket sker i analysdelen. Analysen i sin tur är uppbyggd kring de fyra ämnesområden som representerar de fyra återkommande argument som Folkpartiet framförde i debatten och som handlar om skyldigheter, demokrati, integration och ”det självklara”. Det sistnämnda kan förefalla diffust i detta inledande skede men innebörden kommer att klarna senare i arbetet. Analysen består av två avsnitt, där det första främst behandlar det empiriska material som är knutet till medborgarskapsteori och den andra delen fokuserar på det material som är relaterat till nationalismteori. Hela tiden finns en återkoppling mellan de båda avsnitten och i det sista kapitlet med slutsatser, samlas alla konklusioner för att besvara de inledande frågeställningarna.

1.4 Tidigare forskning

Vad som entydigt framkommit bland den forskning som jag tagit del av är att globaliseringen och de många samhällsförändringar som den bidragit till har lett till att nya inriktningar inom så väl nationalism- som medborgarskapsforskning utvecklats. Framför allt är det migration och överstatliga projekt som kastat nytt ljus över dessa båda områden. Ett exempel är den inriktning av nationalism som kallas för civil nationalism som blivit aktuell då det i de flesta samhällen idag inte längre går att ena alla under en etnisk/kulturell nationalism vilket förr var möjligt. På samma sätt har diskussionen kring vad ett medborgarskap bör innebära tagit ny fart i takt med att det utsätts för nya utmaningar. Det är alltså två ämnesområden som är mycket aktuella då de idag möter en ny form av samhällen där nya krav ställs. I tidskriften ”Citizenship Studies” handlar många av artiklarna om just svårigheten att finna en ny balans inom medborgarskapet som utsätts för stora utmaningar. Olivier Danjoux, vid Lunds Universitet, har tagit upp problemet i de baltiska länderna och Marcus Johansson vid Örebro Universitet har gjort en studie i huruvida svenskkunskaper ökar integrationen. I mitt arbete har jag tagit fasta på både äldre och nyare forskning för att med detta som grund kunna ge en förklaring till det fenomen som jag ämnar undersöka i denna uppsats.

1.5 Material

Det empiriska materialet består av tidningsartiklar som har hämtats ur två rikstäckande dagstidningar, Svenska Dagbladet som säger sig vara publicistiskt oavhängig med en liberal/konservativ ledarsida (www.svd.se) och Dagens Nyheter som är liberal (www.dn.se), och från en lokaltidning, Helsingborgs Dagblad som är politiskt oavhängig (www.hd.se). Lokaltidningen valdes från början av det skäl att det är en kommun där Sverigedemokraterna har stort stöd och intentionen var att se om det fanns några markanta skillnader mellan de olika tidningarnas insändare. När jag granskade materialet framkom det inte någon skillnad mellan tidningarna och då beslutade jag mig för att använda dem alla likvärdigt, det vill säga utan komparation. Att SvD och DN har liknande politiska grundsyner ser jag inte som något problem i den här analysen då jag valde att använda mig av två rikstäckande tidningar istället för mindre lokala morgontidningar. Valet av material grundar sig på möjligheten att här kunna följa debatten genom den skriftliga argumentationen och på så sätt få ett konkret underlag för analysen. I dagspressen ges också möjlighet att granska både sändarens meddelande (FP) och mottagarens (allmänheten) reaktion. I tidningarna har jag använt mig av både partiledar-intervjuer, artiklar, ledare och insändare för att få en helhetsbild av debatten. Även en valannons i en av tidningarna har använts i analysen. Allt material som analyserats finns inte återgett i studien, ett förtydligande av urvalsprocessen presenteras under metodavsnittet. Materialet är från en begränsad period, från dagen då Folkpartiets partiledare Lars Leijonborg lanserade förslaget (3/8) och fram till valdagen (15/9) 2002.

1.6 Avgränsningar

Inom ramen för studien ligger inte att spekulera i eventuella orsaker till varför Fp handlade som de gjorde i frågan kring språktest utan det åligger mig endast att undersöka det budskap som Fp sände ut och hur detta uppfattades bland mottagarna. Debatten kretsade även kring språktestets uppbyggnad och vilka grupper som eventuellt skulle missgynnas vid ett sådant införande och även detta hamnar utanför min studie. Det är vidare en analys som berör stora statsvetenskapliga ämnen, dels de direkt berörda som handlar om nationalism och medborgarskap men även ämnen som demokrati och integration berörs. På grund av uppsatsens längd så finns det ingen möjlighet att gå djupare in på dessa ämnen utan de tangeras bara i syfte att belysa den aktuella frågan.

2. Metodologi

2.1 Metod

Jag har valt att arbeta inom ramarna för en diskursiv analys eftersom det är en metod som lämpar sig väl för den form av analys som jag ämnar göra. Inom diskursanalyser så studeras nämligen olika typer av samhällsfenomen genom språket eller den interaktion som uppstår mellan sändare och mottagare av, i det här fallet, det skriftliga meddelandet (Bergström/Boréus 2000 s. 223). I den här metoden så arbetar man utifrån att ”Språket återger inte verkligheten utan bidrar till att forma den” (Bergström/Boréus 2000 s. 221). I och med att språket formar vår verklighet så innebär det också att språket förmedlar makt, makt över människors sätt att tänka, bilda sig olika uppfattningar och att handla. Genom diskursanalysen kan man därmed se hur sändaren genom sina meddelanden har makten att suddas ut skiljelinjen mellan idé och verklighet eller förändra mottagarens verklighetsuppfattning (Bergström/Boréus 2000 s.222). Språket ska alltså ses som konstruktivistiskt, det utgör en del av hur den kunskap vi får ser ut och uppfattas, genom språket går det också att få viss kunskap erkänd som den ”sanna”. Språket konstruerar alltså vår kunskapsuppfattning och det bidrar till att forma eller omforma vår syn på t ex identitet och politik. Det som i sin tur ligger som grund för hur språket utformas är den sociala, ekonomiska och politiska kontexten och där finns helheten i diskursanalysen (Bergström/Boréus 2000 s. 234-235).

Även om diskursanalyser har språket i fokus så är helheten central och språket bör därför analyseras i sitt sammanhang (Bergström/Boréus 2000 s. 222). Följande citat talar för sig själv ”tal och skrift i sig blott är interna komponenter av diskursiva helheter” (Bergström/Boréus 2000 s. 228). När man arbetar enligt denna metod så innebär det ett arbete i två steg, det första handlar om att analysera språket och där finna grunderna för steg två, som i sin tur handlar om att knyta samman materialet till den rådande diskursen genom valda teorier (Petersson/Robertson 2003 s. 116). I det första steget så handlar mer bestämt om att identifiera sändare och mottagare, vilka budskap som är återkommande, vilka som får starkast respons och så vidare (Petersson/Robertson 2003 s. 119). Studien är alltså av kvalitativt slag men med vissa kvantitativa inslag. I det här specifika fallet så granskade jag samtliga artiklar i de tre dagstidningarna som berörde det aktuella ämnet. Jag uppmärksammade fyra argument som ständigt återkom i FPs argumentation, det handlade om att ställa krav, demokratiskt deltagande, integration och ”det självklara” i att kunna svenska. Jag kategoriserade samtliga artiklar och alla rymdes under någon av dessa kategorier, vissa under flera. Responsen som förslaget fick kategoriserades på samma sätt och därigenom

kunde jag konstatera vilka argument som var mest tilltalande. Sändare och mottagare var redan på förhand bestämda eftersom FP lanserade förslaget och därmed är sändare och jag ville undersöka hur det uppfattades av allmänheten, mottagaren. Arbetet i första momentet ligger till grund för steg två, vilket är det som redovisas i denna studie. Av det material som studerades i första steget så kommer inte allt (av utrymmesskäl) att redovisas i analysen utan jag har gjort ett representativt urval, vilket jag är medveten om kan medföra risker för analysens objektivitet.

Det finns olika skolor av diskursanalyser och den som kommer tillämpas i detta arbete tillhör den anglosaxiska skolan där Ernesto Laclau och Chantal Mouffe är de främsta företrädarna. Den är framför allt inriktad på politiska processer och hur dess politiska innehåll kan skifta beroende på den språkliga framställningen (Bergström/Boréus 2000 s. 230-231). Den anglosaxiska skolan har influerats från flera olika håll och bland annat kan spår från Saussures verk anas, det handlar då främst om hur ord och tecken har ett uttryck och ett tankeinnehåll, vilket inte nödvändigtvis behöver vara de samma (Bergström/Boréus 2000 s. 229). Detta kommer jag att använda mig av till viss del i uppsatsen. En annan viktig del av den anglosaxiska traditionen handlar om antagonism, motsättningar på en språklig nivå som leder till att olika åsikter skapas (Bergström/Boréus 2000 s. 231). Antagonism återkommer även på andra plan som t.ex. i det faktum att olika diskurser innebär skilda tolkningsmöjligheter (Petersson/Robertson 2000 s 134).

Genom en diskursanalys söker man alltså efter en föreställning eller en syn på saker och ting som man kan återfinna med hjälp av att analysera texter och språk (Bergström/Boréus 2000 s. 237). Däremot är diskursanalysen inte inriktad på att ta reda på varför saker och ting beskrivs på det sätt som det gör (Bergström/Boréus 2000 s. 236). Att analysen är helt frikopplad från motiv och intentioner anser jag vara en av diskursanalysens stora fördelar eftersom detta lätt kan leda till långtgående spekulationer.

2.2 Teori

De teorier som kommer att tillämpas i arbetet är teoribildningar inom såväl nationalism som medborgarskap. Följden blir att det är ett brett teoretiskt underlag som används i analysen med avsikten att ge en så nyanserad bild som möjligt av det empiriska materialet. Inom medborgarskapsteorin har jag utgått från de teoretiska inriktningar som finns representerade för att kunna få en teoretisk förankring av diskussionen. Inom nationalismteorin har jag valt några få teoretiker som koncentrerat sin forskning på språk och den form av nationalism som är relevant i detta fall. Den nationalism som åsyftas är en mycket vid definition som rymmer så väl mer extrema nationella yttringar som vardagspatriotism vilket Michael Billig (presenteras i teorikapitlet) kallar för ”banal nationalism” (Billig 1995 s.6). Orsaken till att jag även valt att analysera materialet med hjälp av nationalismteorier är att språket där är och länge varit en viktig och stark symbol.

Jag anser att de båda teorierna kompletterar varandra och att analysen inte skulle gå att genomföra utan att applicera båda perspektiven. Det finns självklart andra teoribildningar inom nationalismforskningen och ett bredare perspektiv inom denna skulle kunna innebära andra synsätt men med utgångspunkt i det empiriska materialet som används i denna uppsats anser jag att jag använt mig av de mest relevanta teorierna för att besvara mina frågeställningar. Teoribildningarna är av olika slag och är också valda för att komplettera varandra och ge en teoretisk grund för diskussionen, teorierna ska alltså ses som en hjälp att analysera och förstå det empiriska materialet.

3. Teoretisk bakgrund

3.1 Medborgarskapsteori

De vetenskapliga teorier som finns representerade gällande Medborgarskap har många gemensamma nämnare men de olika teorierna fokuserar på olika element. För att få en djupare förståelse för dagens perspektiv är en historisk genomgång av medborgarskapets framväxt och utveckling en god grund.

3.1.1 Historisk tillbakablick

Medborgarskapet så som det ser ut idag har till stor del sina rötter i antikens Grekland, här föddes nämligen det ideal som kommit att bli kärnan i vårt medborgarskap. Medborgartanken kommer från dem som var medlemmar i ”polis”, en form av samhällsgemenskap i antikens Grekland (Beiner 1995 s. 29-30). Aristoteles intresserade sig för medlemmarna i ”polis” och skrev i sitt verk ”Politiken” om sin syn på medborgare och hans tankegångar har sedan dess haft stor betydelse för medborgarskapsteorin. Aristoteles talade mycket om vänskap som en viktig beståndsdel inom en sammanslutning av människor. Han talade då om en vänskap som innebar sympati och medkänsla med sina medmänniskor och som länkade samman medborgarna. Vänskapen hade också som syfte att förhindra egoism och egenkärlek som skulle kunna ta överhand om den inte bemästrades. Sammanslutningen ansåg han vara naturlig eftersom människan är ett flockdjur och detta i kombination med det mänskliga förnuftet gör människan till en samhällsvarelse. Samhället (Aristoteles talar egentligen om en liten enhet, staden) är enligt Aristoteles långt viktigare än dess beståndsdelar och det mål som styr samhället är rättvisa. Rättskänslan och vänskapen avspeglades också i den ekonomiska sfären där det på så sätt bildades en solidaritet mellan medborgarna. Rättvisa och vänskap var således viktiga komponenter i Aristoteles polis. Långt ifrån alla kunde bli medborgare enligt Aristoteles, kvinnor, barn, slavar och immigranter kunde inte bli medborgare ty av medborgarna krävdes det nämligen hårt och ansvarsfullt arbete som enbart skulle vara inriktat på styret av staden. Det här innebar alltså en selektiv form av medborgarskap där en stor del av stadens invånare var exkluderade från stadens styre. En mycket viktig aspekt för medborgaren var att han inte bara skulle kunna styra utan även låta sig styras, han

skulle inte bara kunna befalla utan även lyda (Nordin 1999 s. 27 – 31). Redan i denna första definition av medborgarskap så var den territoriella gränsen viktig och för Aristoteles var det viktigt att det var ett litet territorium där alla känner alla (Nordin 1999 s. 33). Det var också av största vikt att medborgarna uppfostrades till att bli goda medborgare redan på ett tidigt stadium och detta var samhällets uppgift (Nordin 1999 s 31).

För Aristoteles var alltså styret av staden/samhället av största intresse men genom en romersk jurist, Gaius, förflyttades fokus från politik till juridik. Medborgare var nu den som tillhörde ett samhälle som delade en gemensam lagstadga (Beiner 1995 s. 37). Detta innebar att medborgarskap nu gav rättigheter i form av ägande, skydd osv. som inte tidigare varit i centrum (Beiner 1995 s. 36). Den tidigare så strikta territoriella gränsen blev inte längre av lika stor betydelse utan det var den juridiska aspekten som blev central och som avgjorde vilka som tillhörde samma samhälle (Beiner 1995 s. 37).

Samhällen är inte något som skapats av naturen och att tillhöra ett samhälle är enligt Jean-Jacques Rousseau inte heller en del av människans naturliga tillstånd. Enligt Rousseau tvingas människan i ett samhälle att underkasta sig andra och ge upp sin frihet, och för att människan ska vara beredd att göra detta krävs det att hon får något tillbaka. I samhällskontraktet så ger människorna upp sin personliga frihet till förmån för samhället och i samhället återfinns i sin tur den samlade viljan hos folket som är oändligt större än de individuella viljorna (Nordin 1999 s. 91-93). Rousseau fann mycket av sin inspiration i antikens Grekland men just beträffande samhällsgemenskapen så var han av motsatt åsikt till Aristoteles. För Rousseau var det en civil sammanslutning kring samhällskontraktet som var den enande faktorn, inte vänskap som hos Aristoteles. Människorna fick härmed ge upp sin frihet i utbyte mot en annan sorts frihet ”Att lyda den lag man själv har stiftat är frihet” (Nordin 1999 s. 93). Det är därför viktigt för Rousseau att alla kan delta i lagstiftningen och därmed kan utforma sin egen frihet (Nordin 1999 s. 94).

Frihet var nyckelordet för John Locke som har haft stort inflytande genom att accentuera den liberala aspekten. Han har precis som Rousseau hämtat sina ideal från naturen men även funnit mycket inspiration i religionen. Till skillnad från Rousseau ansåg han inte att människor skulle böja sig för varandra, ingen människa skulle enligt Locke, ha rätten att bestämma över någon annan utan alla var ansvariga inför varandra och inför Gud. Endast den naturliga lagen skulle följas, vilken var och en hade ett moraliskt ansvar att efterleva. (Turner 1993 s. 141-142).

...state all men are naturally in, and that is a state of perfect freedom to order their actions and dispose of their possessions and persons as they think fit within the bounds of the law of nature, without asking leave, or depending upon the will of any other man (Locke, 1960:II,4 citerad i Turner 1993 s. 141).

Frihet, styre, lagstiftning, det finns många komponenter som förenas och utgör grunderna i ett medborgarskap. T.H. Marshall såg medborgarskap som något förenande, särskilt för utsatta grupper i samhället som annars lätt kunde känna sig utanför gemenskapen. Med tanke på att hans teori utvecklades i England, med

hemlandet som exempel, såg han främst till fattiga och arbetargrupper som utan tillgång till utbildning och högre kultur inte kunde ta del av den kulturella gemenskapen (Beiner 1995 s. 301-302). Han ansåg att medborgarskapet innebar en jämlikhet grundad på att alla har samma möjligheter och rättigheter även om ekonomiska orättvisor kvarstod. "Equality of status is more important than equality of income" (Marshall 1950 s. 56). Stommen i medborgarskap är, enligt Marshall, rättigheter och skyldigheter, inga andra aspekter, t. ex ekonomiska anser han ska blandas med medborgarskap eftersom ett medborgarskap för honom är ovillkorligt (Van Steenberg 1994 s. 13). Marshalls teori ser till den historiska framväxten av medborgarskap och den innebörd som begreppet getts under sin framväxt. Enligt hans verk från 1949 "Citizenship and social class" så har utvecklingen skett i tre stora etapper, alla med fokus på rättigheter. Under 1700-talet kom medborgarskapets första rättigheter, vilka var de civila/juridiska vilka innebar lagligt skydd, yttrandefrihet, religionsfrihet mm. Under 1800-talet tillkom de politiska rättigheterna, alltså rätten att rösta och rätten till politiskt deltagande. Som sista steg i utvecklingen kom under 1900-talet de sociala rättigheterna i samband med välfärdsstatens framväxt och här åsyftas framför allt det nationella utbildningssystemet och det sociala skydds nätet (Marshall 1950 s. 10-11). Enligt många var detta den sista etappen i medborgarskapets utveckling, så som det beskrivs av Marshall (Van Steenberg 1994 s. 2).

Tvärt emot Marshall finns det de som hävdar att utvecklingen aldrig stannar av och att nästa steg efter sociala rättigheter är en kulturell dimension av medborgarskapet. S. Turner är en av de forskare inom området som hävdar att kultur är ett fjärde steg i medborgarskapsutvecklingen, han varnar samtidigt för att det är ett problematiskt sådant eftersom den kulturella rättigheten har två dimensioner. För det första, den positiva och viktiga aspekten att ha möjligheten att ta del av den kultur som utbildningsväsendet förser sina medborgare med och som är viktig för statens utveckling. För det andra, den mer problematiska dimensionen där medborgaren ska ta del av den "nationella" kulturen, vilket i många fall skulle kunna ses som ett tvång istället för en rättighet eftersom dagens samhällen sällan har en uniform kultur (Van Steenberg 1994 s. 159-161).

3.1.2 Teoretiska inriktningar

I dagens vetenskapliga medborgarskapsteorier så finns det spår från olika tänkare genom historien och de allra flesta tar också avstamp i Marshalls utvecklingsteori. Jag ska här närmare presentera de tre stora teoretiska inriktningar som finns representerade idag; den liberala, den kommunitaristiska och den republikanska.

Den liberala teorin som också ibland kallas för den individualistiska teorin har sina grunder i de tankegångar som utvecklades av Locke (Van Steenberg 1994 s.25). Därmed ligger fokus på individen, som i det här fallet ses som en komplex varelse som inte låter sig sorteras i ett fack. Individen anses inom detta synsätt vara större och viktigare än den mänskliga helheten och anses ha multipla identiteter som bryter genom den kollektiva identiteten. Utifrån olika situationer

kan individen finna nya grupper att identifiera sig med och därmed finns ingen stor och fast kollektiv samhörighet som kan rymma en individ (Beiner 1995 s. 13). Individen ser också alltid till sin egen vinning och gör ingenting som inte stärker egennyttnen, vilket inte ska bli på bekostnad av någon annan utan allt handlande ska ske med respekt för sina medmänniskor (Van Steenbergen 1994 s. 38-40). I dagens samhälle tenderar dock den respekt och moral som ska genomsyra samhället att bli sekundär och individens egoism allt större. Därför är denna punkt skolans svagaste och något som innebär en stor utmaning.

Det finns inom den liberala teorin olika traditioner och i vissa fall har man kunnat konstatera att nationstillhörigheter premieras över de individuella identiteterna (Kymlicka 1998 s. 60) men detta är undantag och i de flesta fall så sätts individen i centrum även när det kommer till medborgarskap och därmed så anser de flesta att medborgarskap inte har någonting med nationell tillhörighet att göra. Likaså anser de flesta att språket inte har några kulturella värden och att språket är kulturellt irrelevant (Danjoux 2002 s. 124-125). Detta är intressant då det samtidigt inom samma liberala inriktning finns teoretiker som Mill som anser i likhet med den kommunitaristiska teorin att det måste finnas band, som t.ex. språk som förenar de olika medborgarna (Kymlicka 1998 s. 61)

Den kommunitaristiska teorin tar avstamp i Aristoteles verk (Van Steenbergen 1994 s.25). Här fokuseras det på en stark gruppstillhörighet baserad på tillit och respekt och framför allt en kollektiv identitet där det historiska, kulturella och etniska arvet knyter samman samhället (Beiner 1995 s. 13). Den här typen av samhälle med en solid grund sägs enligt förespråkarna ge ett mer stabilt samhälle där man kan lita på varandra och känna en trygghet i sin tillvaro. De problem som denna teoribildning stöter på i dagens samhälle är att mycket få samhällen består av en homogen befolkning där man kan enas kring ett och samma arv. Här finns då även en risk för exkludering av dem som inte känner att de tillhör majoritetskulturen och frågan om medborgarskapets exkludering är den viktigaste att ta ställning till inom denna teori (Van Steenbergen 1994 s. 41-42).

Den republikanska skolan har även den gruppen i fokus men i det här fallet är det inte etnicitet som binder samman den utan istället civila värden (Beiner 1995 s. 14). Det anses vara av största vikt att det finns en fungerande och täckande kommunikation på alla nivåer och att information och förändringar kan diskuteras och debatteras. Detta skall inte bara göras i de övre leden utan det ska genomsyra hela samhället. Här strävar man efter en mycket aktiv medborgare som tar väl tillvara på de demokratiska rättigheter som medborgarskapet erbjuder (Beiner 1995 s 261). Teoribildningen kan sägas gå i Rousseaus fotspår med sitt starka fokus på medborgarens möjligheter att ta tillvara på sina rättigheter och på så sätt skapa sin egen frihet samtidigt som man ger sin tillhörighet till den civila staten. Medborgarskap är "the legal institution via which the individual member of a nation takes part as an active agent in the concrete nexus of state action" (R Gawert citerad i Beiner 1995 s.261)

Inom den republikanska teorin särskiljs ibland en neoliberal inriktning. Teoretikern Van Gunsteren anser den republikanska skolan alltför konservativ, med ideal som är mycket maskulina och som bortser från den ekonomiska aspekten osv. Han förespråkar en modernare, neo-republikansk inriktning som har

beståndsdelar från de andra teorierna (Van Steenberg 1994 s. 42-43). I samma anda som den republikanska teorin så grundar sig den neo-republikanska gemenskapen på civila värden där staten har som uppgift att samordna dessa för att undvika exkludering. Det som återfinns från den liberala skolan är vikten av varje människas ansvar och hänsyn mot övriga i samhället. Slutligen har staten som uppgift att forma sina medborgare, att skapa en känsla av att sträva mot samma mål, något som är centralt i den kommunitaristiska skolan (Van Steenberg 1994 s.46-47).

3.2 Nationalismteori

Något som tydligt framgår i några av de böcker som behandlar nationalism ("Contemporary nationalism" och "Theories of Nationalism") är att det finns många olika sätt att se på nationalism och att det också existerar en viss begreppsförvirring. Umut Özkirimli, författaren till "Theories of Nationalism", konstaterar att det inte finns en universell nationalism att utgå från och fortsätter med att slå fast att teorierna kring nationalism har fått olika innebörd beroende på vilken social, historisk och politisk kontext de är bundna till (Özkirimli 2000 s.226). Nedan följer en kort genomgång av de främsta och för detta arbete mest relevanta teoribildningarna.

Teoretiker som representerar den primordiala skolan anser att nationalism är något av naturen givet. På samma sätt som man föds i en familj så föds man i en nation. Här koncentrerar man sig således på det naturliga i att tillhöra en nation och åberopar olika attribut som bekräftar detta. Inom den kulturella falangen av skolan utgör språket ett av dessa självklara tecken som bevisar samhörigheten (Özkirimli 2000 s. 64-68). De anser därför också att de nationer som enas av ett speciellt språk borde ha rätt att utgöra en suverän stat. Orsaken till detta är att det endast är de stater som grundar sig på liknande starka nationella band som kan utvecklas till stabila demokratiska samhällen. I etniskt fragmenterade stater anser de att det råder en stor risk för instabilitet pga. de spänningar som kan uppstå kring landets fördelning av ekonomiska och politiska resurser. För att undvika ett tillstånd av inre fragmentering krävs det vidare en stark stat som kan hålla samman de olika etniska nationaliteterna. För att staten ska kunna klara av detta krävs det att tillhörigheten till nationsstaten blir starkare än tillhörigheten till den egna nationen, antingen genom att nationstillhörigheten försvinner eller genom att den reduceras så att den låter sig rymmas inom nationsstaten (Brown 2000 s. 9-10).

3.2.1 Benedict Anderson

Benedict Anderson är en av förgrundsgestalterna när det handlar om språk och dess betydelse för nationens enande i form av nationalism. Anderson tillhör den modernistiska teoribildningen inom studiet av nationalism. Det gemensamma för

denna teori är att de ser nationer och nationalism som historiska konstruktioner som uppkom i samband med moderniseringen av samhället, vilken innebar nya processer som kapitalism, industrialisering, urbanisering och sekularisering för att nämna några (Özkirimli 2000 s.85).

Andersons resonemang grundar sig på utvecklingen av nationellt medvetande i Europa i samband med erkännandet av de lokala språken. Detta sker i samband med att Latin, som varit det dominerande litterära språket, avtar i betydelse i samband med reformationen och bibelöversättningar till de lokala språken. Därmed kom de lokala språken att få större betydelse, en betydelse som ökade i takt med att de nya skriftspråken spreds runt om i Europa. Spridningen av de nya skriftspråken kom också att bli grogrunden för den nationella självkänsla som spreds över kontinenten. Anderson hävdar att detta skedde på tre sätt, för det första menar han att det skapade en gemensam bas för kommunikation och kommersiellt utbyte, för det andra gav det specifika språket möjlighet att hänvisa till det historiska arvet och för det tredje skapades ett maktspråk avsett för alla. Han poängterar det viktiga i interaktionen mellan kommunikation, teknik, kapitalism och människans olikheter (Özkirimli 2000 s. 148), alltså att den förbättrade tekniken möjliggjorde nya alternativ för utbyten och kommunikation mellan olika människor vilket förde dem närmre varandra. Genom det skrivna språket blev man dessutom varse vilka andra som talade språket och att man hörde samman, ett föreställt samhälle eller "imagined community" (Anderson 1991 s. 44). Denna medvetenhet kom att utvecklas och då man fick möjlighet att jämföra sig med andra stora civilisationer insåg man att den egna bara var en av många. Utgivandet av lexikon kom att förändra denna medvetenhet till att inbegripa en känsla av att vara jämlik alla andra tillhörande främmande språkgrupper. Därmed skapades en stolthet som skulle komma att utgöra grunden till det vi idag kallar nationalism (Özkirimli 2000 s.149-150).

3.2.2 Michael Billig

Det råder stor oenighet kring språkets betydelse för den nationella identiteten. Michael Billig är en av många som diskuterar detta i sin bok "Banal Nationalism". Han understryker att det inte alltid finns en koppling mellan strävan efter att bilda en egen nationsstat eller få utökat självstyre och ett distinkt nationellt språk (Billig 1995 s. 23) men att denna koppling görs naturligt och är en del av dagens "common sense" tänkande. Därmed är det inte bara ett argument som lyfts fram av nationella extremister utan en tanke som har stöd hos de allra flesta (Billig 1995 s. 33). Billig är också intressant eftersom han har utarbetat sin teori som en motvikt till de nationalistiska modeller som framhäver nationalism som något främmande från Västvärlden och ett fenomen som framför allt förekommer i konstruktionen av nationsstater. Istället lägger han sin tyngd på att visa att nationalism är närvarande även i etablerade och stabila demokratier om än i mer osynliga former (Özkirimli 2000 s.199-200). Denna vardagliga eller banala

nationalism är något som jag avser att titta närmre på utifrån mitt empiriska exempel.

3.2.3 David Brown

En intressant indelning av olika typer av nationalism går att hitta i David Browns bok med underrubriken ”Civic, ethnocultural and multicultural Politics” (Brown 2000) Han har skrivit mycket om nationalism och etnicitet och i titeln finner vi också ledtrådar till hans sätt att kategorisera nationalism, nämligen genom att skilja på civil- och etno-kulturell nationalism. Med etno-kulturell nationalism menar Brown den variant av nationalism som bygger på myter och emotionell samhörighet. Myterna ger en bild av en gemensam historia och ett gemensamt arv som ligger till grund för dagens samhörighet för folkslag boende inom ett visst territorium, med ett distinkt språk, gemensamma fysiska drag och kulturella betingelser. Man fokuserar på samhörigheten och de gemensamma dragen som håller gruppen samman och viktigast av allt, urskiljer den från andra grupper (Brown 2000 s. 51). Civil nationalism betonar istället den statliga gemenskapen, dvs. att man är alla boende inom ett statligt territorium och har någonting gemensamt inom de institutioner som bygger upp denna stat. Civil nationalism har ingenting med bakgrund och kulturell tillhörighet att göra utan är en nationalism som bygger på frivillig sammanslutning utan individuell och emotionell tillhörighet (Brown 2000 s. 52). Språk, som står i fokus i min undersökning, är således en komponent som brukar framhävas inom den etno-kulturella nationalismen.

Precis som Özkirimli påpekade är det viktigt att se till den kontext i vilken teorin skapades för att inte göra en felaktig applicering av modellen. I mitt fall har jag främst uppmärksammat två svårigheter som jag får ta ställning till. För det första att de flesta teoretiska inriktningar som finns representerade syftar till att förklara nationalism genom att ta fram de komponenter som bidragit till framväxten av detta fenomen. I min uppsats handlar det däremot om att analysera ett modernt fenomen, vilket jag kan tror mig kunna göra med hjälp av dessa teorier eftersom de tagit fram de centrala faktorerna för nationalistiska strömningar, vilka jag tror är de samma än idag. För det andra utgör dessa teorier, med undantag av Billig, oftast en förklaring till separatistiska nationella strävanden medan jag i min uppsats vill använda dem till att analysera en strömning i ett pluralistiskt samhälle.

4. Analys

4.1 Aktivt/passivt medborgarskap

I teorikapitlet framkom hur synen på medborgarskap har utvecklats och differentierats i takt med olika samhällsförändringar. Aristoteles på sin tid framhävde de skyldigheter som medborgarna i hans polis hade, det krävdes att de såg sina medborgerliga uppgifter som sitt viktigaste uppdrag. Därefter har sedan utvecklingen tagit en annan inriktning och i Marshalls evolutionistiska teori om medborgarskap hamnade istället rättigheterna i fokus. I sitt verk anmärkte Marshall det negativa i att utvecklingen i stort sett enbart inneburit en utvidgning och precisering av rättigheterna medan skyldigheterna blivit diffusa och sekundära (Marshall 1950 s. 78). Trots detta får Marshall mycket kritik just på denna punkt, många anser att hans teori ligger till grund för en allt för passiv medborgarskapssyn och efterlyser ideal som i likhet med Aristoteles kräver en aktiv medborgare som tar sitt samhällsansvar (Delanty 2002 s. 44-45). Kritiken ligger inte i det faktum att medborgarskap i första hand medför rättigheter av olika slag utan snarare i avsaknaden av en diskussion kring vilka skyldigheter det bör avkrävas i gengäld. Diskussionen kring rättigheter och skyldigheter har varit en av de mest centrala inom medborgarskapsteorin och är en fråga där de teoretiska inriktningarna har olika ståndpunkt.

Det budskap som folkpartiet gick ut med i debatten var följande ”Att ställa krav är att bry sig” (SVD, 12/9). Budskapet om att ställa krav upprepades ofta, exakt så här eller i liknande formuleringar men med samma innebörd. Detta kan inte tolkas på så många andra sätt än att Folkpartiet också tillhör dem som anser att medborgarskapet har fokuserat alltför mycket på rättigheter och att skyldigheterna bör få mer utrymme. I en annan artikel uttrycker Leijonborg tillsammans med två riksdagsledamöter för FP vid namn Strandberg och Nylander saken så här ”Språkkrav står för en vilja att bryta dagens utanförskap, sänder signalen att medborgarskapet inte bara innebär rättigheter utan även skyldigheter” (HD, 9/8)

I frågan om rättigheter vs skyldigheter förespråkar alltså Folkpartiet ett mer framträdande skyldighetsperspektiv. ”Kombinationen av arbetskraftinvandring och språkkrav är symboler som sammanfattar vår hållning” skriver Leijonborg och hans riksdagsledamöter vidare (HD, 9/8) och även här framgår de tydligt att FPs profilering i frågan innebär att rättigheter bara bör ges i utbyte mot skyldigheter. Det kan alltså ses som ett viktigt principiellt ställningstagande att ett medborgarskap inte ska vara ovillkorligt. Man skulle till och med kunna tolka förslaget på så sätt att principen att ställa krav är av större vikt än själva kravet i sig om man ser till följande uttalande av Leijonborg ”Det ska vara relativt låga

krav men det ska vara sannolikt att man klarar sig i det svenska samhället” (SvD, 4/8).

Enligt Folkpartiet innebär ett medborgarskap såväl rättigheter som skyldigheter men mer än så berör aldrig FP de rättigheter som ett medborgarskap innebär och som kanske inte är så självklara för alla. Det görs alltså aldrig någon direkt komparation av de politiska, juridiska och sociala rättigheter som ett medborgarskap innebär och de språkrav som FP önskar ställa för att man ska kunna erhålla dessa. Folkpartiet väljer att lägga all uppmärksamhet på skyldighetsperspektivet men ignorerar, eller tar för givet, rättighetsaspekten. Detta får till följd att risken för att var och en skapar sig en egen bild av vad ett medborgarskap innebär är stor. Med detta följer också faran att de fundamentala politiska och juridiska rättigheter, som av många tas för givna om man är född och uppvuxen i Sverige, glöms bort i diskussionen. De rättigheter som oftast diskuteras i dagens samhälle är faktiskt den tredje dimensionen, de sociala rättigheter som uppkom i samband med utbyggnaden av välfärdsstaten och som är det tredje steget i Marshalls utvecklingsteori. Välfärdsstaten i kombination med en växande egoism har gjort att allt fler ser till sig själv i första rummet och inte till den solidaritet med andra som är grunden i ett välfärdssamhälle. Detta utnyttjande av det allmänna har väckt starka reaktioner eftersom det innebär att man frångår det samhällskontrakt alla förväntas leva efter. Genom att inte belysa alla de grundläggande friheter som medborgarskapet innebär så förblir fokus på den sociala dimensionen vilket också visar sig i det gensvar förslaget fick. Denna diskussion återupptas och fördjupas i analysens andra del.

I och med sitt ställningstagande i frågan lämnar också FP den liberala linjen där fokus alltid varit inriktat på de individuella rättigheterna och närmar sig istället den republikanska och kommunitaristiska traditionen där man kräver mer av medborgaren och eftersträvar ett mer aktivt medborgarskap (Delanty 2002 s. 30). Det här innebär i sin tur också att man närmar sig Rousseaus kontraktstankar där det av medborgarna krävs individuella uppoffringar för att samhället ska kunna få det bättre. Detta innebär en stor inskränkning av den individuella frihet som liberalismen värnar om. Liberalismen bygger på att alla handlar i egen vinning men med respekt för övriga i samhället, den principiella markeringen av kraven gör gällande att total liberalism är svår att leva upp till i praktiken.

I vissa fall framställs, som vi sett, skyldighetsperspektivet på ett sätt så att det ger intryck av att enbart vara av principiell vikt och ett betydelsefullt ställningstagande. I andra sammanhang går FP längre och ger en förklaring till sitt utspel om varför man bör ställa krav på språkkunskaper. Orsaken till att man måste ställa krav av den här typen är att det är ett försök till att skapa mer aktiva medborgare som ska stärka demokratin. Ett exempel är följande uttalande av Leijonborg ”Ska man kunna delta i det demokratiska samhället måste man kunna svenska tillräckligt bra” (SvD, 6/8). Andra liknande uttalanden har gjorts och ett citat med lite annorlunda utformning är följande, åter igen av Leijonborg, Strandberg och Nylander

Det finns invandratäta områden där färre än hälften röstade i senaste riksdagsvalet. Vi kan inte vara nöjda med det. Bättre språkkunskaper är ett sätt att nå förändring (HD, 9/8).

Folkpartiet säger sig alltså vilja agera för att få en mer demokratiskt aktiv medborgare vilket, beroende på vilken innebörd som läggs i termen demokrati, innebär att delta i den demokratiska diskussionen, stärka det civila samhället och delta i de demokratiska processerna. Det handlar alltså som Aristoteles hävdade om att både styra och bli styrd och om att se sina medborgerliga uppgifter som viktiga.

Att styra och bli styrd är en central tanke inom medborgarskapsteorin även om de olika teoretiska inriktningarna skiljer sig åt när det gäller länken mellan medborgarskap och demokrati. Inom den liberala teoribildningen så har inte medborgarskap och demokrati haft en stark sammankoppling utan de har setts som två separata delar som dock är beroende av varandra. Beroende av varandra på det sätt att demokratin bygger på medborgarna som var och en bidrar till det demokratiska samhället med sin röst. I det här avseendet skiljer sig liberalismen från kommunitarismen och republikanismen eftersom de båda senare flätar samman begreppen då de ser en mänsklig samhörighet genom medborgarskapet som också genomsyrar demokratin (Delanty 2002 s. 78-79). Som vi vet sedan tidigare är dessa båda gemenskaper grundade på olika faktorer men båda anses stärka demokratin. Den andra stora skillnaden är orsaken till det politiska deltagandet där liberalismen ser det helt ur egoistisk synvinkel medan de båda övriga ser det som viktigt för samhället i stort. Här blir arvet efter Aristoteles påtagligt och båda teoribildningarna fokuserar på vikten av att delta i den politiska processen (Van Steenbergen 1994 s. 25). I den här frågan finns det dem som anser att de demokratiska skyldigheterna borde betonas starkare och göras mer framträdande. Det handlar om skyldigheterna att rösta och delta i den demokratiska debatten eftersom medborgarna på sätt och vis äger demokratin (Amnå 1999 s. 235). Det är också just detta som FP säger sig vilja göra i sin argumentation för ett språktest.

Enligt FPs uttalanden i frågan skulle man kunna tolka det som att det är en liknande förankring i demokratin som de önskar uppnå. Huruvida grundläggande språkkunskaper skulle vara ett vedertaget tillvägagångssätt att förstärka demokratin kan diskuteras, det intressanta i det här fallet är att det är det medel som FP förespråkar. Tolkningen av denna inställning är dubbeltydig, för det första att den går i liberalismens anda och ser språket som ett demokratiskt verktyg som medborgaren bör förses med för att denne ska kunna utöva den frihet som Rousseau talade om och som innebär att ha makten att kunna bestämma över sitt eget liv. För det andra, att FP går mer i den kommunitaristiska och republikanska skolans riktning och försöker skapa en fördjupad gemenskap genom språket.

I detta fall tänker jag främst på dem som, precis som Anderson, hävdar att språket är grunden för en samhörighetskänsla och förståelse. Vilken av de båda skolorna som FP ligger närmst kan vara svårt att tolka men det för tankarna till Dahl och hans idéer om att en fungerande demokrati bygger på konsensus gällande basala normer (Van Steenbergen s. 40). Detta resonemang kan i sin tur härledas till båda dessa teoribildningar och dess tro att en kulturell/civil gemenskap med inbyggda värderingar ligger till grund för den politiska. Om man lutar sig åt den kommunitaristiska teorin så skulle det innebära att man genom

språket fick del av svenska kulturella normer och tog politisk ställning utifrån dessa medan den republikanska skulle innebära att man tog del av de civila normer som är rådande i den svenska demokratin. Följande uttalande av Leijonborg gällande språkraven talar för att det är det sistnämnda som åsyftas ”det är en förutsättning för att delta i och förstå den svenska demokratin” (DN, 10/8).

Ett republikanskt perspektiv skulle man således kunna konstatera men med vissa reservationer eftersom det även andas liberalism och kommunitarism beroende på hur man vill tolka Folkpartiets uttalanden. Denna reservation är närvarande även i den sista och ofta återkommande orsaken till att partiet vill införa ett språktest, nämligen integration.

Det råder konsensus inom disciplinen att medborgarskap innebär en politisk integration (Van Steenberg 1994 s.28). På detta sätt så öppnar språket många dörrar och leder förutom till en ökad förståelse för den politiska diskussionen också till en möjlighet att kunna delta och engagera sig i olika sociala rörelser och på så sätt stärka det civila samhället och sin indirekta möjlighet till politisk påverkan. Detta budskap om politisk integration är dock ganska tvetydigt i FP:s uttalanden där det istället talas om integration utan närmre precision vilket kan tydas som att även kulturell och social integration åsyftas. Här följer några exempel på hur folkpartiet uttalat sig i frågan om integration.

Språkrav står för en vilja att bryta dagens utanförskap, sänder signalen att medborgarskapet inte bara innebär rättigheter utan även skyldigheter och sätter fokus på kärnan i alla försök att nå integration, nämligen språket (Leijonborg, Strandberg, Nylander riksdagsledamöter för FP, HD, 9/8)

Den viktigaste pusselbiten är språkkunskaper. Därför är det positivt för integrationen att invandrare som kommer hit och tänker stanna har klart för sig att medborgarskap kräver vissa kunskaper i svenska. Svensk medborgare blir man inte. Medborgarskap söker du. Vill du bli medlem i föreningen Sverige är motkravet att du har svenskkunskaper. Hur skulle man annars kunna ta del av samhället och få makt över sitt eget liv? (Ordförande FP i Höganäs, HD, 12/8)

För att komma in och ta del av det svenska samhället är språkkunskaper nödvändiga. För att understryka språkets betydelse vill vi införa krav på kunskaper i svenska språket för svenskt medborgarskap (Strandberg/Nylander riksdagskandidater FP, HD, 13/8)

Språkrav för medborgarskap var en av de punkter som FP hade i sitt stora integrationsprogram och där av länken mellan integration och medborgarskap. I de vetenskapliga teorier som handlar om medborgarskap är däremot inte integration någon av de stora eller centrala frågorna förutom i den kommunitaristiska skolan som så starkt betonar den kulturella och historiska samhörigheten i samhället. Den republikanska skolan betonar även den samhörigheten men på det politiska planet och beskriver därmed en politisk integration. Utifrån ovanstående citat går det att konstatera att Folkpartiet lösgör frågan om språkrav från medborgarskapet och poängterar istället språkets roll för att bli integrerad i det svenska samhället. Att det skulle handla om enbart en politisk integration tror jag vi kan utesluta men frågan är om man kan sträcka sig

så långt att säga att det handlar om en kulturell integrering. Så som argumenten framförs går det åter igen att göra en fri tolkning av frågan på det sätt som man själv finner mest lämpligt. Huruvida språkkunskaper är en del av en social/kulturell eller politisk integration låter jag vara osagt och hänvisar till nästa del i analysen där språkaspekten studeras på ett djupare plan.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att FP i just den här debatten övergett den liberala inriktningen genom att fokusera enbart på skyldigheterna och genom att även ta upp vikten av den aktiva medborgaren och dess integration i samhället. Partiet har i debatten närmat sig värden som är centrala i den kommunitaristiska och republikanska inriktningen. Vilken av dessa som partiet ligger närmst är svårt att säga och dess budskap lämnar möjligheten till en fri tolkning i många fall. Därför är det intressant att nu lämna partiets linje för att istället se hur den uppfattades av allmänheten.

Dels handlar kravet om att man måste kunna svenska för att bli medborgare. Om man är medborgare förväntas man kunna delta i den offentliga debatten, vara tillgänglig för myndigheter och andra offentliga organ och vara en del av det land man bor i. Utan språket har jag svårt att förstå hur en medborgare skall kunna delta i det demokratiska samtalet (DN, 8/8)

Detta är den enda insändare som direkt har tagit fasta på den demokratiska motiveringen till språkravet. Denna del av argumentationen har således inte varit den som tilldragit sig mest uppmärksamhet eller störst stöd. Inte heller det principiella ställningstagandet att avkräva skyldigheter fick särskilt mycket gensvar utan det togs upp endast i ett par insändare. Det som däremot väckte starkast gensvar var det argument som handlade om integration, integration på så väl politisk som social nivå. Gemenskapstanken som finns i såväl den kommunitaristiska som den republikanske skolan återfanns bland reaktionerna och är nära länkad till den sociala dimensionen av integration. Det går här att konstatera att budskapet inte uppfattas som ett sätt att skapa en politisk gemenskap, alltså en politisk integration utan budskapet är tvetydigt och uppfattas av många som mycket vidare än strikt politiskt.

Ett samhälle fungerar genom språket. Ett samhälle bygger på samtal mellan människor (HD, 20/8).

En gemenskap uppstår inte om olika grupper lever som isolat (HD, 20/8).

Dessa två insändare tyder på att ett tolkningssätt av FPs argumentation är att språket är, precis som Anderson hävdar, ett kitt som håller samman och förenar människor. Fokus har hamnat på att det måste finnas gemensamma nämnare för att en form av samhälle eller gemenskap ska kunna existera. Det går tydligt att se att kommunikationen är det primära i dessa båda insändare, det måste finnas något som länkar samman medlemmarna. Däremot verkar det i dessa båda fall inte finnas någon tanke på att det skulle handla om kulturella värden utan språket verkar ha uppfattats som ett medel att skapa en civil sammanslutning där man kan kommunicera med varandra och på så sätt ha en fungerande gemenskap. Språket har således inte uppfattats på ett sätt som innebär kulturella komplikationer.

Ett led i integrationen är medborgarskap. Svenskkunskaper är ett annat led i integreringen. (DN, 9/8).

Det är i stora stycken en pseudodebatt eftersom ingen vettig människa anser något annat än att goda språkkunskaper är en viktig förutsättning för att bli integrerad i det svenska samhället. (HD, 19/8).

Ovanstående insändare är fokuserade på integration, vilket i båda fallen ses som en naturlig koppling till språket, en koppling som ju också gjorts av Folkpartiet i sina uttalanden så därför en logisk följd i debatten. I de båda insändarna kan man ana ett brett och allmängiltigt begrepp av integrering, framför allt i den första där skribenten särskiljer språk och medborgarskap som två olika dimensioner i integreringsprocessen. Man kan alltså ana att integration på olika plan åsyftas, dels det politiska och dels det sociala/kulturella. I den andra artikeln har det gått så långt att själva medborgarskapet inte ens nämns utan där har integrering och språk blivit huvudtemat. Just detta är ett farligt tecken och en följd av det sätt som Folkpartiet framförde sitt förslag; att inte presentera medborgarskapets innebörd i sin helhet utan istället koppla det samman med språkrav och integration som om det vore den mest väsentliga aspekten att ta ställning till. Det finns risk för att detta kan ha accentuerat en felaktig bild av vad ett medborgarskap innebär. Detta kan man leda till den dåvarande integrationsministern, Mona Sahlin som uttalade sig så här i frågan ”handlar medborgarskapet i första hand om skydd och inte om språkkunskaper och integration”. (HD, 23/8). Uttalandet tyder på en viss kritik gällande folkpartiets sätt att föra frågan.

Den slutsats vi kan dra av detta är att FP stakade ut vägen för hur medborgarskapets innebörd skulle uppfattas och reaktionerna blev också därefter. Om Socialdemokraterna eller något annat parti hade varit det tongivande partiet i debatten hade diskussionen troligen sett helt annorlunda ut beroende på deras syn på medborgarskap.

Kommunikationen i sig uppmärksammas också av många eftersom språket är ett av de fundamentala verktygen för att den ska fungera. Nedan kommer tre olika reaktioner på språkets innebörd, två av dem fokuserar på språket som ett verktyg för att kunna förmedla sig och ta tillvara på sina rättigheter, den tredje däremot, anser att språket bär på mycket kulturell förståelse och inte bara är ett neutralt verktyg. I nästa avsnitt ska vi ta reda på vad som ligger bakom dessa olika sätt att se på språket.

språket är ett verktyg för kommunikation (DN, 19/8)

Svenska språket är invandrarens verktyg för att kommunicera inte bara med svenskar och samhället utan också med andra invandrare. Hur ska en person blir delaktig i intressegemenskaper om han eller hon inte kan meddela sig med andra! (HD, 7/8)

Språkets betydelse när det gäller att verka i och kunna vara en del av det nya samhället kan inte nog betonas. Språket är här avgörande. Inte bara i rent praktiska avseenden. Det är också genom språket som svenska seder, lag och rätt förstås och förmedlas (HD, 20/8).

4.2 Språket – neutralt verktyg eller nationell symbol?

I en debatt som handlar om att ställa språkrav för att få medborgarskap skulle man kunna tro att merparten av debatten skulle handla om medborgarskap men istället kom nästan allt att centreras kring språket och dess betydelse i samhället. I detta avsnitt kommer jag därför att granska språket och studera vad det associeras med. Som jag redovisat i teorikapitlet finns det inom nationalismforskningen många olika perspektiv, varav flertalet relaterar språk till nationalism av någon form.

Billigs resonemang om att det finns ett tydligt samband mellan språk och nationalism har visat sig tydligt i debatten i de många fall då FP i sina budskap bara hänvisat till det ”naturliga” eller det ”självklara” med att kunna svenska för att bli svensk medborgare. Här följer ett utdrag ur en artikel som visar på detta sätt att uttrycka sig inom FP. Leijonborg börjar med kommentaren ”Tanken att ställa krav på acceptabla kunskaper i svenska för att en invandrare efter fem år ska kunna få svenskt medborgarskap är *naturlig*”. Han fortsätter senare i samma artikel ”Den som vet att han eller hon vill stanna permanent i Sverige är det nog ganska *självklart* att man vill lära sig språket”. Ett tredje citat från samma artikel kommer från Bijan Fahimi i FPs partistyreelse ”*en viktig signal* att man ska kunna så pass mycket svenska att man kan klara sig själv i samhället” (SvD, 6/8).

Genom dessa uttalanden så öppnar Fp ännu mer än tidigare för en mycket vid förståelse av språkrav för medborgarskap. Genom att framföra den här typen av formuleringar spelar man på att kunna locka in valfria tolkningar av budskapet. Vare sig man ser språket som ett neutralt verktyg eller en nationell symbol så är det naturligt och självklart att kunna språket som medborgare. I en valannons gick det att läsa följande budskap

Ja- ibland måste någon säga det självklara [...] Svenska språket är viktigt i Sverige
[...] Ganska självklart, eller hur? (DN – valannons).

Här kan vi se att precis som tidigare då det var svårt att urskilja den kommunitaristiska skolan från den republikanska så blir det i det här fallet svårt att skilja mellan etno-kulturell och civil nationalism. Brown tar i sin bok upp ett exempel som visar på när civil och etno-kulturell nationalism blandas samman för att tilltala båda gruppernas anhängare. Hans exempel är Baskien där två starka nationalistiska strömningar, en civil och en etno-kulturell, kom att mötas och förenas genom språket. Inom den etno-kulturella falangen frångick man det tidigare starkaste argumentet för självständighet nämligen fysiologin och övergick istället till Euskadi, det baskiska språket (Brown 2000 s.82-83). Språket var något, precis som Billig hävdar, alla såg som en självklar anledning till självstyre. Om vi jämför Sverige med Baskien så skulle argumentet kring det svenska språket som krav för medborgarskap också kunna tilltala olika kategorier av människor med en uttalad eller icke-uttalad nationalistisk åsikt. Jag menar då att språkfrågan kan ena

dem som bekänner sig till en mer etno-kulturell svensk identitet och grupper av civila nationalisterna som anser sig orättvist behandlade av de statliga institutionerna. Ett förtydligande kring denna sistnämnda grupp kan vara på sin plats.

Att förslaget om språkstest väckte så starka reaktioner kan ha berott på det problem som Brown tar upp som en möjlig konsekvens i mångkulturella samhällen, nämligen att grupper inom majoriteten känner sig åsidosatta. De upplevda orättvisor som drabbar denna grupp kan nämligen försvinna ur eller inte uppmärksammas tillräckligt i debatten därför att all kraft ägnas åt att förbättra för samhällets minoriteter (Brown 2000 s.132). Det är då naturligt att många reagerar mot detta nya förhållande som kanske få uppmärksammar men som kan leda till stora konflikter i samhället. Gerard Delanty som skrivit boken ”Medborgarskap i globaliseringens tid” talar också om detta fenomen som han benämner ”materialistisk nationalism”. Istället för att se på de kulturella faktorerna så ser man invandrargrupper som fiender framför allt pga. att de innebär en risk mot den ekonomiska trygghet och stabilitet som samhället ska garantera (Delanty 2002 s. 171).

Leijonborgs utspel om språkrav är ett litet men symboliskt betydelsefullt steg bort från det dock än så länge dominerande mångkulturella paradigmet. När ledaren för ett parti som är oantastligt i invandringsfrågor börjar tala om språkrav och om vikten av kulturella, samhälleliga kitt, bidrar det till att skänka försvenskningstanken ny och välkommen legitimitet [...] Integrationsdebatten kan inte göra halt vid språket. Nationer hålls ihop av språk, men också av en övergripande kultur med sina traditioner och tankesätt, och av ett gemensamt förvaltad minne, historien. Det är detta som fyller medborgarskapet med sitt speciella värdeinnehåll i varje enskilt land. Att man av dem som vill blir medborgare i Sverige kräver att de också visar prov på åtminstone en vilja att lära sig något om svensk kultur, kulturarv och historia är bara rimligt (SVD, 25/8).

Som ovanstående insändare visar kan Leijonborgs förslag om att ”ställa krav” på nya svenskar ha varit ett av få förslag som tilltalade denna grupp som känner sig förbisedda och orättvist behandlade. I ett mångkulturellt samhälle sätts minoriteters rättigheter överst på dagordningen, vilket ibland kan upplevas vara på majoritetsgruppens bekostnad. Utsatta grupper inom majoritetsgruppen kan då reagera mot denna upplevda orättvisa på olika sätt, t.ex. genom att sympatisera med högerextrema partier som grundar sig på majoritetsgruppens sociala och ekonomiska exkludering (Brown, s.132-133). Dessa partier som oftast inte sätter fokus på samhällsproblemen utan på samhällsgrupperna bidrar därmed till främlingsfientlighet.

Ett av dessa partier som finns i Sverige är Sverigedemokraterna och om Browns teori stämmer så skulle deras anhängare kunna vara en av de grupper som attraheras av Folkpartiets förslag. Följande insändare från en Sverigedemokrat tyder också på att så är fallet

Efter Folkpartiets förslag till ny integrationspolitik kan man konstatera att de läst på Sverigedemokraternas handlingsprogram väl och utan skam presenterar dem som sina egna [...] Givetvis finns det skillnader i Folkpartiets och Sverigedemokraternas

integrationspolitik. Men kravet på kunskaper i svenska språket, som övriga partier i riksdagen finner stötande, är precis vad vi krävt länge. (HD, 9/8).

Genom sitt fokus på språket och det ”naturliga” i att behärska det svenska språket fångas alltså ett stort spektra av sympatisörer upp, med vitt skilda associationer till det svenska språket.

Just denna reaktion från ett nationalistiskt parti är i själva verket inte en oväntad respons eftersom språket länge varit den starka stommen inom nationalistiska strömningar. Däremot är detta troligtvis inte den vanligaste sympatisören om man ser till reaktionerna som Fp fått utan det är något som många kunnat ta till sig. Det är ingen tvekan om att det är detta ganska så dimmiga och ospecificerade argument som väckt flest reaktioner och som ses som det mest logiska argumentet. Här följer några exempel:

Om man ska vara svensk måste man kunna svenska (DN, 29/8)

Vad är det för märkvärdigt med Folkpartiets förslag att kunskap i svenska skall vara en förutsättning för svenskt medborgarskap (SVD, 6/8)

Rimligt kunna språket (DN, 9/8)

Svenskar bör kunna lite svenska (SvD, 6/8)

Här går det att se de tydliga paralleller som finns till Billigs resonemang kring språkets roll i vårt ”common sense” tänkande. Enligt honom så har språket redan en så klar koppling till nationen i människors medvetande att dess nationalistiska budskap inte behöver uttalas utan det uppfattas ändå. I sin bok tar han upp exempel hur det uppfattas som naturligt att olika språkgrupper kräver självständighet utan någon rimlig förklaring därför att människor uppfattar detta som naturligt (Billig 1995 s. 13). Jag tror att även om kontexten är en annan i detta fall så är det samma typ av självklara koppling som görs i den här debatten. I vår nationsstat så talas det svenska och det är något naturligt sammankopplat med vårt territorium och därför bör man behärska detta språk. Det är också just detta Billig menar med vårt ”common sense” tänkande, att det är något vida spritt och finns i var och ens medvetande. Kopplingen mellan språk och nation är en del av detta tänkande och inte enbart en snäv och stark nationalistisk synvinkel (Billig 1995 s. 35-36). Trots en globaliserad värld, menar Billig att mycket kretsar kring nationsstaternas specifika indelningar av ”vårt” och ”ert” och därför blir detta tänkande logiskt (Billig 1995 s. 37) Han poängterar också det viktiga i att minnas att den naturliga koppling som språket har i vårt medvetande kanske inte är så naturlig som primordialisterna anser utan att språket egentligen och enligt modernismen kan ha använts för att konstruera en känsla av nationell tillhörighet (Billig 1995 s. 29). Om så är fallet så skulle språket kunna återanvändas för att förstärka en nationskänsla som försvunnit, vilket skulle vara fallet i just denna studie.

Den föreställda nationen som Anderson talar om är en konstruerad nation som är uppbyggd kring olika kulturella byggstenar varav språket utgör en av de mest fundamentala (Özkirimli 2000 s.144). Att han finner språket så centralt beror

till stor del på dess betydelse för kommunikation, kommunikation för att förena och kommunikation för att bilden av den föreställda nationen ska kunna hållas vid liv eller förändras i önskad riktning (Brown 2000 s. 32). Denna teori är av största vikt för att förstå den betydelse som språket kan spela för att konstruera en samhörighetskänsla inom nationen. Denna samhörighetskänsla som enligt teorin bygger mycket på en god kommunikation och ett stort utbyte mellan de individer som utgör nationen eller nationsstaten. Språkgruppen skapar alltså en ”vi-känsla” som binder dem samman. Detta är också något som avspeglas i debatten, så här uttrycker en av FPs riksdagsledamöter, Ana Maria Narti saken

Enligt min uppfattning är medborgarskap en bekräftelse på andlig tillhörighet; alltså engagemang för, lojalitet mot och kunskap om det land man förenar sig med. Kan sådana känslor leva utan språk? Hur upplever man samhörigheter med ett samhälle vars språk är för en själv fullständigt obegripligt. [...] Språkfrågan har alltid haft en förkrossande betydelse i människornas sätt att själva definiera sin identitet – och tvåspråkigheten diskuteras för lite hos oss. Att kräva någorlunda fungerande svenska från alla som vill bli medborgare betyder bara att förstärka vår sociala, psykologiska och kulturella gemenskap. (DN, 18/8)

Det verkar uppenbart att de flesta har en uppfattning om språk och att både Billigs och Andersons resonemang belyser debatten om språktest. För de allra flesta har språket en större betydelse än att bara vara ett neutralt verktyg så trots att språk är något som de flesta kan lära sig och ha praktisk nytta av så innebär det också att man på sätt och vis blir en del av en ny samhörighet. Samtidigt så innebär inte ett nytt språk att man måste överge sitt modersmål eller den kultur man anser sig tillhöra. Ytterligare ett språk kan däremot öppna dörrarna för en ny gemenskap och samhörighet.

Här är det intressant att knyta an till Marshalls teori kring medborgarskap som grundade sig på att medborgarskapsutvecklingen innebar en allt större inkludering av utsatta grupper i samhället. Med detta synsätt skulle man då kunna se språkfrågan som ytterligare en utvidgning för att införliva nya svenskar, som ofta lever som exkluderade grupper, i samhällsgemenskapen. För Marshall var ju grundtanken den diametrala motsatsen till Aristoteles, som bara ansåg ett visst antal människor värdiga medborgarskap. Till denna linje kan man härleda alla tre medborgarteorierna, den republikanska och den kommunitaristiska för att de grundar sig på gemensamhetstanken och den liberala därför att alla ska ha samma möjlighet att delta i politiken, om man väljer att göra så.

Av de argument som FP framförde under debatten så blev detta ”naturliga” i att kunna språket för att kunna bli medborgare det som de flesta sympatiserade med. Det är också intressant att se att inte bara FP använder sig av detta utan även Moderaterna som var det enda parti som helt och fullt stödde förslaget slog sig in på denna linje. Flera moderata åsikter har varit av detta slag och Bo Lundgren uttalade sig så här ”Kunskaper i svenska språket ska vara ett normalt krav för erhållande av medborgarskap” (DN, 22/8).

En annan kommentar av liknande slag är följande moderata uttalande ”Goda kunskaper i vårt svenska språk och i hur vårt samhälle fungerar, är för mig en förutsättning för att bli samhällsmedborgare i vårt land” (HD, 26/8). Här handlar det inte bara om det självklara utan även om anknytningen till samhället. Detta är

ett fenomen som Billig också diskuterar, vad menas egentligen när vi talar om "samhälle". Redan i förra delen av analysen kom det upp att de flesta associerade språkkunskaper med integration i det svenska samhället och inte med demokratiska värden. Detta skulle vi kunna koppla till den nationalistiska kontexten därför att enligt Billig så finns det ett likadant "common sense" tänkande när det gäller "samhället" som "språket", den uppfattning som han menar de flesta associerar samhället med är nationsstaten. Han refererar en annan teoretiker, Kornblum genom att säga att nationsstaten är "the social entity that, for most people in the world today, represents 'society' itself". (Billig 1995 s. 54) Därmed blir också socialiseringen, eller integrationen i att ta del av ett samhälles normer, kultur och värderingar det samma som att ta del av nationsstatens kultur och värderingar (Billig 1995 s. 54). "...jag vill vara en riktig del av samhället..." (HD,17/8). Den här insändarkommentaren från en invandrare skulle kunna tolkas på just detta sätt, att språket bereder en väg till samhället, samhällskulturen och den nationella kulturen. Billig är inte ensam om detta resonemang utan även liberaler som Will Kymlicka menar att det i de flesta fall går att sätta likhetstecken mellan samhällskulturen och den nationella kulturen (Kymlicka 1998 s.90).

Billig anser att nationalismen inte behöver uttryckas för att förstås, han menar att nationalismen ofta är osynlig men väl påtaglig (Billig 1995 s. 14). Här kan det vara på sin plats att definiera mer exakt vad Billig anser vara nationalism. Enligt honom är det som finns i vårt "common sense" - tänkande nationalism, samband vi inte reflekterar över, som flaggan som vajar fridfullt i vinden. Han anser att den banala nationalismen ofta tas för given och att det de flesta menar med nationalism är det starka och uttalade som leder till formerandet av nationsstater men att den vardagliga levande och småputtrande nationalismen ignoreras (Billig 1995 s. 43). Han är också kritisk till den distinktion som många forskare gör genom att benämna den godartade nationalismen och kärleken till sitt land som patriotism medan de anser nationalism vara är en stark, negativ och mer extrem form av samma sak (Billig 1995 s. 55-56).

Hur nationalism gestaltar sig finns det således olika åsikter om och även olika typer av nationalism. Browns indelning av nationalism i en etno-kulturell version och en civil är också intressant i det här fallet och paralleller kan dras till den kommunitaristiska och republikanska skolan. Genomgående har jag kunnat konstatera att det varit mycket svårt att urskilja vilken av dessa båda skolor som FPs förslag ligger närmst men om jag tar hjälp av de nationalistiska teorier som finns och av Browns indelning så blir det självklart att det medel vilket FP förespråkar är av etno-kulturellt slag.

Om man dessutom ser till teoretiker som Anderson som hävdar att språket är en del av den nationella konstruktionen skulle detta innebära att språkfrågan kan ses som antingen en förstärkning eller ett inre hot mot nationsstaten på så sätt att kommunikationen och utbytet, kittet som håller nationsstaten samman, förbättras eller försämras. Språket är då viktigt ur ett integrerande syfte, oavsett om det handlar om politisk eller social integration för att återskapa en känsla av nationell tillhörighet. Så här uttrycker sig Marie Demker, docent i statsvetenskap, i frågan "Det handlar inte om svenskhet och etnicitet utan om att språket är grunden för en bra gemenskap" (HD, 6/8).

Att återskapa en känsla av nationell tillhörighet kan det finnas behov av eftersom det finns mönster av segregation och även etniska spänningar i form av främlingsfientlighet i mångkulturella samhällen. Dessa nya spänningar skulle kunna vara en orsak till att många sympatiserar med idéer om att skapa en form av nationalism som rymmer alla, oavsett nationell tillhörighet, inom sina ramar, alltså en civil nationalism som förespråkas av den republikanska skolan. Faktum kvarstår dock att genom språktest skapa detta kan ses som ett sätt att skapa en civil nationell samhörighet med etno-kulturella medel. Här blandas alltså etno-kulturell och civil nationalism men detta är också, enligt Brown, vanligt förekommande och något som både stärker och försvagar nationalismen (Brown 2000 s.35).

Språket skulle alltså inom nationalismteorin av de allra flesta ses som en del av den kulturella identiteten, eller i alla fall av de allra flesta uppfattas som detta. Det är då intressant att se vilken språkets roll är inom medborgarskapsteorin. Den generella uppfattningen inom de teorier som jag redovisat är att medborgarskap inte ska belastas med kulturella aspekter utan att det handlar om politiska, juridiska och sociala rättigheter och skyldigheter. Mycket få insändare har uppmärksammat detta, de flesta har sett språket som en naturlig koppling till samhället, gemenskapen eller nationen men här följer en insändare som tagit fasta på det faktiska sambandet mellan medborgarskap och kulturella värden, där han anser språket vara en beståndsdel. ”Att kunna svenska när man bor i Sverige är naturligtvis bra och önskvärt, men det går att ordna utan att medborgarskapet belastas av kulturella egenskaper” (SvD, 7/8).

Men det finns teoretiker, t. ex Turner som anser att Marshalls teori inte bör göra stopp vid sociala rättigheter utan att nästa steg i utvecklingen går just mot kulturella rättigheter. Han menar att det kulturella medborgarskapet ger medborgaren de redskap som krävs för att till fullo kunna delta i den nationella kulturen. Han menar att de pedagogiska institutionerna har en viktig roll i socialiseringen till de nationella värderingarna (Van Steenberg s. 159). I det här fallet hänvisar han till barnens socialisering men det går att dra en parallell också till de nya svenskar som skulle kunna socialiseras på samma sätt genom de pedagogiska institutionerna. En rektor för SFI uttrycker det så här ”Ett språk är mer än ord och grammatiska regler. Det är också ett uttryck för språkområdets kultur och att kunna ett språk innebär att man vet hur man ‘beter sig’ på språket.” (SvD, 23/8).

För att återgå till vad som sades tidigare så måste inte ett nytt språk och en ny kultur innebära att man avsäger sig den gamla kulturen. I mångkulturella samhällen har man haft som ambition att låta olika kulturer leva sida vid sida, man ska kunna delta i den nationella kulturen samtidigt som gamla bibehålls (Delanty 2002 s. 168). Delanty talar också om tre olika modeller av mångkulturella samhällen där den som stämmer bäst in på den liberala teorin också stämmer överens med den franska formen av mångkulturalism där det finns en strikt åtskillnad mellan den offentliga och privata sfären. Mångkulturalism tillåts enbart i den privata sfären medan i den offentliga är alla jämlikar och ingen hänsyn tages till kulturell eller nationell tillhörighet (Delanty 2002 s. 169). Därför är steget inte långt för ett liberalt parti att föreslå ett språktest som skulle gynna

medborgaren i den politiska sfären men som denne kan överge i den privata. Enligt liberalismen så är den privata och politiska sfären helt åtskilda och medborgaren har, enligt denna skola, en förmåga att kunna byta mellan olika identiteter (Van Oenen, 1995 s. 109).

Sammanfattningsvis verkar språket för de allra flesta ha en betydelse som är starkt sammankopplad med nationsstaten och samhörigheten. Detta är något som visat sig i den respons som FP fick på sina argument om det ”naturliga och självklara” i att kräva svensk kunskaper för att få svenskt medborgarskap. Det gick också att se i svaren att denna sammankoppling inte alltid behöver uttryckas i ord. Den symbolik som språket har idag har det kanske inte alltid haft, Billig uttrycker saken så här ”förr talade man, nu talar man ett språk” (Billig 1995 s.31) Att språket är en del av den etno-kulturella nationalismen går att slå fast men i och med FPs luddiga uttryck kan det även ha tolkats med en mer civil innebörd och därmed ha lockat till så många reaktioner. En mer grundlig slutdiskussion väntar i nästa kapitel.

5. Slutsatser och vidare forskning

5.1 Slutsatser

Genom arbetet i analysen har det kommit fram intressanta fakta som lämnats som lösa trådar och här i slutsatserna ämnar jag fläta samman dessa för att kunna besvara mina inledande frågeställningar.

Folkpartiets teoretiska förankring när det gäller förslaget har i flera fall kunnat tolkas på många olika sätt men generellt så har det kunnat ses större likheter med den kommunitaristiska och republikanska skolan än med den liberala. Detta till stor del pga. av den starka symbolik som kan inläsas i ett språk. Tre av de fyra huvudsakliga argumenten som FP framförde var att ställa krav, förstärka demokratin och att förbättra integrationen i samhället. Inget av dessa argument är något av den traditionella liberalismens centrala frågor utan samtliga är punkter som betonas inom den republikanska och/eller den kommunitaristiska skolan med sina rötter hos Aristoteles och Rousseau. Hos dessa båda betonas gemenskapen och samhörigheten mellan medborgarna på ett sätt som inte varit lika framträdande inom den liberala traditionen. Just gemenskapen och integrationen som språket bidrar till visade sig vara ett av de argument som många fann mycket tilltalande i FPs budskap.

Den integration som språket ger upphov till för också tankarna till teoretiker som Anderson och Billig som understryker språkets roll i människors medvetande som en sammanlänkande faktor för samhället och nationen. För dem båda är språket starkt sammankopplat med nationen och genom arbetets gång har det även visat sig att Billigs ansats kring vårt "common sense" tänkande i detta sammanhang stämmer. Samtidigt tolkade ett fåtal personer förslaget så som det kanske var tänkt att uppfattas, nämligen som ett sätt skapa en civil form av sammanslutning där språket används som ett redskap och kommunikationsmedel utan djupare innebörd. Säkert är att båda dessa tolkningssätt finns representerade med en övervägande del tolkningar i Andersons och Billigs fotspår.

Det fjärde argumentet var det mest komplexa och också det som lockade mest sympatier. Detta argument som handlade om det "självkla" i att kunna svenska som svensk medborgare var utformat på ett sätt att det lockade en mycket varierad publik. Så väl människor inom gruppen nya svenskar som Sverigedemokrater fann detta argument tilltalande. Orsaken till detta är troligtvis att språk kan tolkas på så många olika sätt. För nya svenskar så blir det en väg in i den svenska kulturen och att förstå sitt nya samhälle samtidigt som det för Sverigedemokrater är en viktig markering av hur viktigt det är att bibehålla svenskan och den svenskhet som språket för dessa extrema nationalisterna innebär.

Många verkar också ha tilltalats av det enkla i argumentet, i det logiska att man ska kunna svenska när man bor i Sverige. Diskursens helhet är också viktig i detta sammanhang och förutom dessa tre grupper tror jag att en stor grupp sympatisörer tillhör den skara som känner sig åsidosatta i det sociala systemet. I ett mångkulturellt samhälle läggs mycket kraft på att förbättra situationen för invandrade svenskar och denna marginaliserade grupp känner ofta att deras röster inte hörs, detta var ett förslag där de kunde finna en form av rättvisa och upprättelse.

Den mångkulturella diskursen och det som Delanty benämner som ”materialistisk nationalism” är två faktorer som genomsyrar dagens samhälle och som påverkat utgången av debatten. Genom att FP och Moderaterna gick ut med ett budskap som kan tolkas på vitt skilda sätt så kunde man fånga upp dem som känner sig hotade av det mångkulturella och som känner ett behov att värna om det svenska. Förslagets framgång bland allmänheten kan i stor grad sägas bero på denna utbredda och ibland outtalade rädsla för vad ett mångkulturellt samhälle innebär. Jag tror också att argumentet om ”krav” hjälpte till att indirekt stärka denna känsla bland dem som sympatiserade med förslaget bland åsidosatta grupper. Diskursens helhet har alltså haft stor betydelse för att kunna förstå varför debatten utvecklades på det sätt som den gjorde.

Det kan alltså konstateras att FP red på den våg av sympatier som få andra tilltalat och att de genom sina diffusa argument lockade ett brett spektrum av väljare. Det är tydligt att FP satte sin prägel på hur debatten kom att utvecklas genom de argument som de framförde och sättet som de gjorde det på. En faktor som jag tycker är mycket viktig att lyfta fram är att det centrala rättighetsperspektivet inom såväl liberalismen som medborgarskapsteorin aldrig framkom i debatten. Medborgarskapets essentiella rättigheter förringades snarare och risken att en skev bild av vad ett medborgarskap innebär bildades hos allmänheten. Följande citat kan sägas avspegla detta ”uppfattningen om vad ett medborgarskap innebär stämmer inte alltid överens med dess reella betydelse” (SOU 1999:34 i DN, 7/8). Det är uppenbart att det sätt som FP lade fram förslaget på fick medborgarskapsanknytningen att stå i skuggan av integrationen och språkkunskapernas roll. På detta sätt så framställdes språkkunskaperna som självklara och den sociala och kulturella dimensionen tog överhand över debatten. Mycket få av sändarna från allmänheten reflekterade över sambandet med medborgarskap och på så sätt skapade FP en debatt och en verklighetssyn som bortsåg från fundamentala mänskliga rättigheter.

Leijonborg själv kommenterade framgången som förslaget gav partiet så här ”folk tyckte att det vi sade var självklart” (SvD, 12/9). Här kan vi knyta an till det som hela diskursanalysen går ut på, nämligen att studera den makt som finns inbyggd i språket, makten att forma och omforma verkligheten. I den här debatten framgick det verkligen vilken makt sändaren har att styra mottagarnas tankar och verklighetsbild.

5.2 Vidare forskning

Det hade varit av intresse att sätta in analysen i ett mer omfattande tidsperspektiv. Jag tänker då på en diskursanalys som utgår från Foucaults diskursanalys där det långa tidsperspektivet ger möjlighet till att analysera hur innebörden av medborgarskap har förändrats över tid, beroende av diskursen i övrigt. Detta skulle kunna liknas vid Marshalls arbete men med tonvikt på det senaste århundradet och de stora omvärldsförändringar som påverkat nationsstaternas status och befolkningssammansättning.

Ett annat perspektiv skulle vara att göra en internationell jämförelse mellan de länder som har språkrav för att erhålla medborgarskap och se vilken form av mångkulturella samhällen som dessa representerar. I det här fallet hade det också varit intressant med en komparativ analys av hur språkraven har framförts i de olika länderna och om det finns några likheter med hur debatten såg ut i Sverige.

En sista infallsvinkel skulle vara att koncentrera analysen till Sverige och jämföra hur de olika politiska partierna tog ställning i frågan.

Referensförteckning

Böcker

- Amnå, Erik (redaktör), 1999. "*Demokrati och medborgarskap*". Stockholm: Elanders Gotab
- Anderson, Benedict, 1991. "*Imagined Communities – reflections on the origin and the spread of nationalism*". Sjunde upplagan. London: Verso.
- Beiner, Ronald, 1995. "*Theorizing citizenship*". Albany: State University of New York Press.
- Bergström, Göran, Boréus, Kristina, 2000. "*Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*". Lund: Studentlitteratur.
- Billig, Michael, 1995. "*Banal Nationalism*". London: SAGE Publications Ltd.
- Brown, David, 2000. "*Contemporary nationalism – civic, ethnocultural and multicultural politics*". London: Routledge.
- Danjoux, Olivier, 2002. "*L'Etat, c'est pas moi: reframing citizenship in the Baltic republics*". Lund: Studentlitteratur.
- Delanty, Gerard, 2002. "*Medborgarskap I globaliseringens tid*". Lund: Studentlitteratur
- Kymlicka, Will, 1998. "*Mångkulturellt medborgarskap*". Falun: Nya Doxa.
- Marshall, T.H, 1950. "*Citizenship and social class – and other essays*". Cambridge: University press.
- Petersson, Bo, Robertson, Alexa, 2003. "*Identitetsstudier I praktiken*". Malmö: Liber
- Nordin, Svante, 1999. "*Det politiska tänkandets historia*". Lund: Studentlitteratur.
- Turner, Bryan, S, 1993. "*Citizenship and social theory*". London. SAGE.
- Van Steenbergen, Bart, 1994. "*The condition of citizenship*". London: SAGE.
- Özkirimli, Umut, 2000. "*Theories of nationalism – a critical introduction*". Basingstoke: Palgrave.

Tidsskrifter

- Van Oenen, Gijs, 2002. "*Turning on the citizen: Modern citizenship and its cultural hazards*", *Citizenship Studies*, nummer2, volym 6, s. 109 – 125.

Tidningar

Dagens Nyheter, 3/8 – 15/9.

Helsingborgs Dagblad, 3/8 – 15/9.

Svenska Dagbladet, 3/8 – 15/9.

Internet

www.dn.se, 2006-05-16

www.hd.se, 2006-05-16

www.svd.se, 2006-05-16